

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

1

«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
1959

Щорічне проведення Педагогічних читань стало вже традицією. В 1958 році ми провели сьомі Педагогічні читання, на яких з досвідом роботи по трудовому вихованню і навчанню дітей виступили 10 вихователів і завідуючих дитячими садками.

Вперше в 1958 році 45 випускників педучилища (дошкільного відділу) проводили 2-місячну практику в колгоспних дитячих установах області. Запровадження такої практики є доцільним і корисним як для майбутніх вихователів, так і для колгоспних дитячих установ.

За час, що минув після XX з'їзду КПРС, громадське виховання в Харківській області, як і в усій нашій країні, досягло значних успіхів.

Дошкільні працівники не пошкоднують сил для боротьби за дальший розвиток дошкільного виховання, працюватимуть так, щоб забезпечити здоров'я, життєрадісність, високі моральні якості своїх вихованців.

До питання про творчий розвиток дитини-дошкільника в зв'язку з завданнями перебудови школи

Т. ЦВЕЛИХ,

кандидат педагогічних наук

Нові, величні вимоги встають перед працівниками всіх установ народної освіти в світлі завдань зміцнення зв'язку школи з життям і дальшого розвитку системи народної освіти в країні.

Поява тез ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР з цього питання, їх широке обговорення є яскравим виявленням постійного піклування Комуністичної партії і всього радянського народу про долю освіти і виховання дітей та молоді в радянській країні.

Історія людства не знала ні такого бурхливого розвитку школи й інших виховних установ, ні такого постійного піклування уряду про їх зміцнення.

В Тезах глибоко проаналізовано і критично оцінено стан школи саме в той час, коли вона досягла таких визначних успіхів, які не можуть не визнавати навіть вороги радянської країни, і з усією повнотою розкрито завдання освіти і виховання на новому важливому етапі розвитку країни — етапі поступового переходу від соціалізму до комунізму.

«Комуністичне перетворення суспільства нерозривно зв'язане з вихованням нової людини, в якій повинні гармонійно поєднуватись духовне багатство, моральна чистота і фізична досконалість».

Виховати таку людину і є найвідповідальнішим завданням радянської школи і дошкільних установ.

Головним шляхом такого виховання є зв'язок виховання і навчання дітей, зв'язок школи з життям.

І, якщо для школи цей зв'язок виявляється у поєднанні навчання з продуктивною працею, що є, як писав Маркс, не тільки методом підвищення суспільного виробництва, а й єдиним методом виховання всебічно розвинених людей, то для дошкільних установ і для справи дошкільного виховання важливо знайти ті головні елементи, які становлять суттєві сторони такого зв'язку виховання з життям, без якого неможливо виховати всебічно розвинену людину. Безсумнівно, що важливим шляхом такого виховання є праця, і досконале опрацювання, теоретичне і практичне, проблеми трудового виховання в дитячому сад-

ку на сучасному етапі є одним із головних завдань і теоретиків і практиків дошкільних установ. Але у дошкільному віці є й інші важливі методи виховання, якими не можна нехтувати, які потрібно особливо активізувати і поставити у всій їх повноті на службу новим завданням. Дитина розвивається в діяльності. Пластичність нервової системи дитини така, що вона може вільно переходити від одного виду діяльності до іншого, і кожний з них буде важливим для її розвитку, але гармонійного розвитку можна досягти тільки тоді, коли всі види діяльності дитини—навчання, гру і працю поєднати в єдиному процесі. Всяке перебільшення уваги до одного з видів, як правило, веде за собою і порушення гармонійного розвитку дитини і породжує недоліки у її розумовому, фізичному і моральному вихованні.

Зв'язок дитячих установ з життям, на нашу думку, і полягатиме у вірному використанні таких видів діяльності, які сприяють гармонійному і всебічному розвитку дитини: навчання, гри і праці.

Нам здається, що питання зараз стоїть так: справа не тільки полягає в тому, щоб забезпечити розумне поєднання навчання, праці й гри в дошкільній установі, на що потрібно звернути відповідну увагу і при удосконаленні програми дитячого садка, а в опрацюванні в цих видах діяльності тих головніших елементів, які становлять нову їх суть. Гра, навчання і праця застосовувались в дитячих садках і до сьогодні, проте, треба сказати, що формалізм проникав і сюди. Діяльність дитини-дошкільника тільки тоді буде сприятливою для її розвитку, коли в ній забезпечуватиметься не тільки відтворення зразків вихователя, а й дано буде простір для творчого розвитку дитини.

Одним із головніших питань зв'язку дошкільних установ з життям є гармонійне поєднання в їх роботі основних видів діяльності дітей: навчання, гри і праці та забезпечення в організації цих видів діяльності достатнього простору для творчого розвитку дитини.

Майбутня праця людини в умовах нашого суспільства — це творчість. «Як у самій природі голова і руки належать одному й тому ж організмові, так і в процесі праці поєднуються праця голови і ручна праця», писав Маркс. Готувати дитину до такої творчої праці можна лише тоді, коли безнастанно дбати про її творчий розвиток у всіх видах її діяльності.

На цих питаннях ми і хотіли спинитись в даній статті, і вони, на нашу думку, мусять стати тими головними питаннями, навколо яких і слід вести зараз особливу розмову.

Особливості творчого розвитку дитини ще не вивчені до кінця. Вчені, на жаль, ще лише зафіксували, що творчий розвиток дитини дошкільного віку є необхідною умовою її розвитку взагалі і що завдання виховання і полягає у розвиненні тих даних, які має дитина.

Коментування цього положення здебільшого йшло по лінії встановлення тих завдань, які встають в галузі розвитку обдарованих дітей. А між тим, нові вимоги полягають в тому, що творчий розвиток — це не привілей особливо обдарованої дитини, а необхідна умова виховання всіх дітей без винятку.

Безперечно, творча діяльність дитини відрізняється від творчої діяльності дорослої людини, дорослі прокладають нові шляхи у науці, техніці; раціоналізують працю. Дитина відтворює уже готові і відомі шляхи, але процес, який відбувся в її мозкові при цьому, не відрізняється від того процесу, який відбувся і в творчій діяльності дорослої людини — дитина діє як дослідник, і не її провина в тому, що, обмежена життєвим досвідом, вона асоціює першу людину з Петром першим, появу місяця на небі пояснює необхідністю йти спати і т. д.

Завдання дорослого у керівництві творчою діяльністю дитини і полягає в тому, щоб загострюючи її увагу до явищ оточуючого життя, створювати вірні асоціації, бо, як справедливо сказав І. П. Павлов,

«нічого в розумі, крім асоціацій, немає, крім асоціацій вірних чи невірних». Творчий розвиток дитини і полягає, на нашу думку, у створенні вірних асоціацій, які є основою потрібних дитині знань.

Це в першу чергу стосується навчання і розвитку пізнавальних здібностей дитини під час навчання. Навчання в дитячих садках уже має свою дидактику, досить розвинені методи, але останнім часом чи не занадто часто саме на заняттях можна зустріти формальне застосування цих методів, деяку байдужість до особливостей сприймання дитини і головне, до розвитку її мислення?

Візьмемо для аналізу одне з занять, свідком якого нам довелось бути, на тему «Висаджування черешків в старшій групі». Умови для проведення заняття були ретельно підготовлені: перед дітьми стояли горщики, в які вони будуть висаджувати черешки, в окремій посудині — пісок і чорнозем, совочки, кілочки, поливальнички з водою і т. д.

Вихователька оголосила дітям тему заняття і приступила до роботи з ними.

— Діти,— сказала вона,— подивіться, ось горщечок, в ньому є дірочка, я цю дірочку закладаю черепком, тепер насиплю, змішуючи, пісок і землю, кілочком роблю заглибину, щоб туди посадити черешок, пальцями, ось так, навколо нього придавлюю землю, тепер поллю його з поливальнички, і черешок уже посаджено. Поставлю його на вікно, і з черешка виросте квітка.

Повторюючи, за показом виховательки, всі її рухи, діти поступово зробили все, що було потрібно, і таким чином посадили черешки, поставили їх на вікна і зайнялись своїми справами.

Формально заняття було проведено, черешки висаджено, не забули ні про жодну дрібницю, щоб відповідним чином оформити саме заняття, але зовсім не врахували набутого дітьми досвіду і не поставили перед ними нових розумових завдань, в той час, коли життя вже дало дітям певні знання, в даному випадку цілком протилежні тим, що їх хотіла і намагалась дати дітям вихователька.

Самостійно спостерігаючи явища природи, діти познайомились з тим, що рослина росте через те, що має коріння, що воду можна наливати в цілу посудину, а не з дірочкою, що для рослини краще чорна земля, а не пісок. Таким було життя і ті відомості, які давало воно дітям, а вихователька намагалась довести їм цілком протилежне, що рослина може рости без коріння, на піску чи на суміші землі з піском, що силучий пісок і вода повинні триматись в посудині з діркою. Отже, ті відомості, які одержали діти від виховательки, і те, про що вони вже знали раніш, вступили в певні суперечки, правильно розв'язати які дитина ще, в силу особливостей свого розвитку, не може. Це нагадує ті протиріччя, з якими дитина зустрічається, навчаючись мови і не розуміючи її метафоричності. Дорослі кажуть: «дощ іде», дитина в цьому сумнівається і заявляє «а хіба у нього є ніжки?»

Нормальним було б провести це заняття, спираючись на той досвід, що уже здобула дитина; створюючи поступовий перехід від ознайомлення з одним явищем до ознайомлення з іншим. В даному випадку — від ознайомлення з висаджуванням рослин з корінцями до висаджування без корінців (черешками чи відростками) в скляній посудині, з тим, щоб діти спостерігали, як саме проходить процес появи корінців, і у них створилось би вірне розуміння діалектики такого явища, як можливість вирощування рослин з корінцями і без корінців.

Це ж заняття ми спостерігали у іншій виховательки, яка зуміла, спираючись на досвід дітей, дати їм нові знання, підвела їх до розуміння призначення дірочки в горщику, суміші піску і чорнозему і т. п. для росту рослин. Вона показала їм, як через дірочку вода виливається (наливаючи воду в горщик) і як через дірочку вода набирається

в горщик, коли його поставити у мисочку з водою. З грудей дітей виврався радісний вигук: А-а! Вони зараз же сказали, що через дірочку може вийти геть та вода, що вже непотрібна рослині, або вона (рослина) може напитись води через цю дірочку з мисочки, коли їй захочеться пити.

Уміння використати відомості, уже здобуті дитиною в житті, зв'язати матеріал, що вивчається на заняттях, з життям — не тільки звичайне питання методичної освіченості вихователя, а й вимога до організації всього педагогічного процесу в дитячому садку.

А як часто саме на цю сторону навчання не звертають уваги, і тоді воно перетворюється на порожню формальність, а пізнавальний процес проходить поза увагою вихователя і не завжди в тому напрямку, в якому він хотів.

Надзвичайно цікавий і багатий ілюстративний матеріал для цього дає К. Чуковський в своїй відомій книзі «Від двох до п'яти».

«Ніна Шукарьова запитує бабусю:

— Бабусю, ти була раніше мавпою?

— Ні, ніколи не була.

— А твоя мама?

— Теж ні.

— Хто ж був мавпою? Дідусь?

— Бог з тобою. Й дідусь не був.

— Ну тоді твоя московська бабуся», робить висновок дитина, використавши «набуті» відомості про походження людини.

Подібний же факт ми спостерігали в дитячому садку.

Вітя запитує виховательку під час прогулянки: «Звідки взялась перша людина?» Вихователька, мало замислюючись над тим, як сприйме її відповідь хлопчик, з яким набутиим життєвим матеріалом зв'яже, говорить: «Від мавпи».

Дома Вітя перевіряє ці дані у батька і одержує нову відповідь: «Не лізь до мене з дурними запитаннями, тобі ще рано це знати». Дитина не задовольняється ні першою відповіддю, ні другою і шукає істину самотужки. Вона перебирає всі життєві факти, відомі їй, і встановлює, що від мавпи людина не могла народитись. Всі діти народились від мам, в зоопарку від мавп народжуються мавпенята, про це пишуть і в дитячих книжках, але звідки ж узялася перша людина? І тоді приходить мов би сама собою майже механічна відповідь — перша людина походить від Петра *першого*. Так відповідь виховательки, дана без урахування життєвого досвіду і можливостей дитини, як наслідок, веде за собою створення невірних асоціацій, які не можуть бути, в свою чергу, прикладені до життя, бо не відбивають суть явищ, що спостерігає дитина.

Нерідко натрапляємо на прагнення вбити в голову дитини побільше знань. В дитячих садках вам можуть продемонструвати якогось Алика чи Люсю, які знають безліч віршів і можуть розмірковувати про все з «ученим видом знатока», а потім до 20-річного віку не знають про те, що корова не може доїтись цілий рік і як робиться масло.

А між тим, які чудові можливості має вихователь для того, щоб зв'язати навчання дітей в садку саме з життям. Адже і саме навчання в дитячому садку запроваджено для того, щоб організувати життєві враження дітей і навчити їх розпізнавати характерне і нехарактерне, встановлювати між ними єдність і відмінність. Зразком такого, на наш погляд, вдалого поєднання навчання з життям, мобілізації життєвих вражень дітей і пробудження їх творчої думки є заняття в записі Н. Батуріної (дивись журнал № 11, 12 за 1958 р.).

Ці заняття є мов би живою ілюстрацією до того, що було сказано Сеченовим про пізнання дитиною навколишнього світу: «Ребенок начи-

наєт сознавать предмети внешнего мира не только в их обособленности, но и со стороны взаимных отношений как целых предметов друг к другу, так и частей каждого отдельного предмета к своему целому. Пониманию ребенка открываются через это те причины материального бытия, которыми связываются объекты внешнего мира и которые составляют основу как обыденного, так и научного мирозерцания. Из элементарных размышлений ребенка вырастает мало-помалу та грандиозная цепь знаний, которая, начинаясь самым поверхностным расчленением конкретных фактов материального мира, увеличивается точным непогрешимым математическим знанием».

Уміння пробудити допитливість дитини, а головне, задовольнити її так, щоб викликати бажання знати ще більше,— ось таким нам уявляється навчання дитини дошкільника.

Нові умови восьмирічного навчання в школі, майбутнє навчання в школі II ступеню без відриву від виробництва вимагають такого розвитку розумових сил дитини, виховання таких духовних потреб, які забезпечать в майбутньому бажання вчитись, систематично здобувати знання, прагнути до знань, не зважаючи ні на які труднощі.

Тому-то так важливо повсюди в навчання дітей-дошкільників, якщо ми хочемо по-справжньому підготувати їх до навчання в новій школі, вносити елемент дослідження, зв'язку з життям, що, власне кажучи, і є основою твердого розвитку людини, як це чудово показав Сеченов в цитованому нами матеріалі.

Людина, у якої розум спить, непробуджуваний творчими шуканнями, допитливістю, не матиме потреби у набутті знань, а між тим все життя нашої країни, швидкий небувалий ріст промисловості висувають настійну вимогу поєднувати працю з освітою, розширювати кругозір. «Праця робітників і колгоспників все більше наближається за своєю суттю до праці інженерів, техніків, агрономів та інших спеціалістів сільського господарства. Від робітників тепер вимагається вміння поводитись з доскональними верстатами, найточнішими вимірювальними, контролюючими приладами і апаратами, знання складних технічних розрахунків і креслень».

Отже, різностороння освіта стає необхідністю. Неможливо, щоб підліток спинився на досягненні восьмирічної освіти, навпаки, треба, щоб він щодня прагнув до здобуття все нових і нових знань, оволодіваючи одночасно процесом виробництва.

Такі перспективи у розвитку освіти безумовно повинні бути ураховані і при навчанні дітей-дошкільників. Адже це саме той вік, коли розвиваються і пробуджуються пізнавальні сили людини, коли кожне явище дитина не залишає поза увагою, коли вона невтомно шукає відповіді на все нові й нові запитання і вперше починає користуватись силами свого розуму.

Будучи пробуджені і відповідним чином спрямовані, творчі сили дитини дадуть поштовх до розвитку тих духовних потреб у придбанні знань, без яких не можна собі уявити людину, що їй належить будувати комунізм. «Дитина найдопитливіше єство з усіх, хто живе на землі». Вона «цінує знання вище над усе».

Навчання в дитячому садку — це той вид діяльності, який може сприяти розвитку тих творчих сил дитини, що тісно пов'язані з пізнанням навколишнього світу, без яких неможлива правильна організація двох інших видів діяльності: гри і праці.

Покінчити з деякими проявами формалізму у навчанні дітей дошкільного віку, зв'язати це навчання з життям і тим самим створити

умови для розвитку творчих сил дитини — такі, на наш погляд, першорядні завдання встають перед дитячими дошкільними установами в зв'язку з «Тезами про зв'язок школи з життям».

Суміжні питання психології, педагогіки та гігієни в світлі завдань поліпшення підготовки дітей до навчання в школі

С. ПОЗНАНСЬКИЙ,

завідувач кафедри гігієни дітей і підлітків Київського медичного інституту

Будівництво комуністичного суспільства — це жива, творча діяльність багатомільйонних народних мас, яким належить вирішальна роль у здійсненні величких планів Комуністичної партії, планів, які вирішать історичну перемогу соціалізму над капіталізмом. У мирному змаганні соціалізму з капіталізмом найактивнішу участь беруть всі ланки радянського суспільства, всі органи радянської держави. Відповідальну роль виконує наша система комуністичного виховання підрастаючого покоління, що особливо яскраво підкреслено в тезах доповіді товариша М. С. Хрущова на XXI з'їзді КПРС і тезах Центрального Комітету КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і дальший розвиток системи народної освіти в країні».

Нові шляхи найбільш успішного вирішення завдань, що стоять перед школою, потребують удосконалення системи народної освіти і на цій основі дальшого поліпшення роботи всієї сітки навчально-виховних закладів, в тому числі й дитячих садків. В роботі дитячого садка органічно поєднуються дві сторони — задоволення сьогоденних потреб суспільства шляхом залучення жінок до виробничого, культурного і громадсько-політичного життя країни і задоволення потреб найближчого майбутнього — виховання разом з сім'єю покоління будівників комуністичного суспільства.

Чим глибше, повніше і різнобічно дитячий садок і сім'я будуть здійснювати свою виховну діяльність, чим ближче будуть вони, з одного боку, одне до одного, а з другого — до ясел і школи, тобто чим більше буде єдності, внутрішнього органічного зв'язку і наступності у всій навчально-виховній роботі — тим більш продуктивною буде вона. Зокрема, загальновідомо, що коли дитина краще підготовлена до систематичного навчання у школі, то й педагогічна робота школи з учнями першого класу буде ефективнішою, менше залишиться підстав для «конфлікту» між колишнім, сформованим у дитячому садку, і новим, виховуваним у школі, динамічним стереотипом тимчасових зв'язків дитини. З другого боку, чим повніше з перших днів вступу новачка до школи учитель першого класу врахує у своїй педагогічній роботі ступінь готовності дитини до систематичного навчання, тим легшою і, головне, продуктивнішою буде її навчально-виховна діяльність.

Наведені положення безсумнівні і загальноvizнані. Передовий педагогічний досвід вихователів, учителів і батьків стверджує їх правильність. Однак відомо й те, що в нашій практиці громадського і, особливо, сімейного виховання вони нерідко порушуються. Слід, очевидно, визнати, що при розв'язуванні окремих принципових і методичних питань виховання дітей старшого дошкільного віку і першокласників ми допускаємо інколи односторонність, а то й надмірну ригор-